

Bellek Yönetimi ve Edebiyat:

Türk Ulusal Kimliğinin İnşası ve Tarihi Romanlar

Özet:

Çalışmanın temel amacı, ulusal kimlik inşası sürecinde "geçmişe dair ortak bilgi"nin önemini vurgulamak ve bu bilginin yaratılması için kullanılan yöntemlerden biri olan tarihi romanlar üzerinden Türk ulusal kimliğinin inşa sürecini anlamaya çalışmaktır. Bu amaçla resmi tarih tezlerinin popüler tarihi romanlara nüfuz ediş biçimi incelenecek; popüler mecrâların resmi tarih tezlerinin yaygınlaşmasında sağladığı etkiler tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: kolektif hafıza, ulusal kimlik, Türk Tarih Tezi, tarihi roman, resmi tarih.

Gökçen Başaran
Ege Üniversitesi
İletişim Fakültesi

*Memory Management and Literature: "The Construction
of Turkish National Identity and Historical Novels"*

Abstract:

The main objective of this article is to indicate the importance of a "common knowledge on the past" for the construction of national identity and to probe this process by showing the functions of historical novels. The article also attempts to indicate the penetration of the official historical thesis to the popular historical novels and how these novels facilitate the circulation of official historical knowledge.

Keywords: collective memory, national identity, Turkish History Thesis, historical novel, official history.

Bellek Yönetimi ve Edebiyat:

Türk Ulusal Kimliğinin İnşası ve Tarihi Romanlar¹

¹
Bu makale, "9. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi"nde, *Türk Ulusal Kimliğinin İnşa Döneminde Bellek Yönetiminin Popüler Formu: Tarihi Romanlar (1928-1938)* başlığıyla sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

Ulusal Kimlik ve Kolektif Hafıza

Kimlik tartışmalarının temel eksenlerinden birini oluşturan "ulusal kimlik", verili bir olgudan ziyade, inşa edilir bir kurgu olma niteliği, dolayısıyla "hayal edilirliliği" ve "tarihselliği" üzerinden tartışılmaktadır. Teoride ağırlıklı modernitenin sonucu olarak düşünülen ulusal kimlik, kendisine atfedilen politik işlevselliğe karşın kültürel kodlarla yapılandırılan, barındırdığı kültürü de sıklıkla seferber edilmiş bir "geçmiş" fikrinde bulan bir kurgudur. Ulus, birlikte hatırlayan/unutan, geçmiş bilgisi örtüşen/çatışmayan bir topluluk olarak düşünülebilir. Ulusu kuran temel mitlerin, fikirlerin, kahramanların çatışması, diğer bir ifadeyle ulusu kuran karizmatik anuların geçersizliği/aşınması, ulusal birliği tehdit eden olgular olarak düşünülür. Bu nedenle de otobiyografik ve kolektif bellek, ulus fikrini oluşturan malzemeyi doğru içerikle, birbiriyle çatışmayacak biçimde içermek üzere "yönetilir", yapılandırılır. Ulusal oydaşıma dayalı ritüeller, ulusal kahramanlar, "belirli gün ve haftalar" bu nedenle belirlenir, periyodik olarak tekrarlanır. Bu bir anlamda "varlığı ancak günlük pleribitlerle doğrulanabilecek" (Renan, 1990) yüzer-gezer bir topluluğu somutlama çabası, köklerini bugüne ve geçmişe bağlama telaşıdır. Bu anlamda ulusal kimlik, birlikte hatırlanan ve üzerinde oydaşıma varılmış bir geçmiş bilgisini öngereksinir.

Ulusal kimliğin tarih içinden ve geçmiş bilgisiyle bu şekilde "biçimlenme" süreci sıklıkla kapitalizm ve modernitenin gelişim

süreci ve ulusal dillerin matbuat kapitalizminin gelişimiyle kimlik inşasında başat belirleyen halini alması özelinde tartışılır. Bu tartışmanın önemli alt başlıklarından biri ise ulusal kimliği inşa eden/“hayal edilmesini sağlayan” edebiyatın ulusal kimlik inşasındaki rolü ve önemidir.²

Aşağıdaki tartışma, Türk ulusal kimliğinin inşası özelinde edebiyatın, özellikle tarihi romanların bu sürece katkısını toplumsal hatırlama/ unutmama ekseninde anlamayı amaçlamaktadır.

Toplumsal Hatırlama/Unutma (Kolektif Bellek) ve Edebiyat

Günümüzde “kolektif bellek” sıklıkla kullanılan ancak içi yeterince doldurulmamış, sınırları çizilmemiş bir kavram halini almıştır. Kavram kabaca “birlikte hatırladığımız geçmiş bilgisi” olarak tanımlanabilir ancak bu kavramda hem “birlikte”lik fikri hem de “hatırlama” edimi sorunlu gözükmektedir. Olayları birlikte yaşadığımız insanlarla hatırladığımız “aynı” geçmişten mi söz edilmektedir yoksa geçmişin bize anlatılan/hatırlatılan herhangi bir kurgusuna dair aynı ön kabule dayanmaktan mı?

Bu sorunun yanıtı kolektif bellek kavramının sınırlarını çizmeyi, en azından hatlarını belirginleştirmeyi gerektirmektedir. Öncelikle kolektif bellek, bireysel belleğin sosyal olarak organize olduğu ve aktarıldığı olgusuna gönderme yapar. Kolektif bellek

2 Edebiyatın ulusal inşasındaki rolü ve önemi için bakınız Jusdanis, 1998; Said, 1998; Oktay, 2000; Benedetti, 1995; Landou, 1994; Türkeş, 2003; Homi, 1990; Ricouer, 1984-1988.

3
Sosyokültürel analize göre insan, kültürel araçlar kullanarak varolur, dünyayı kültür-dolayımı algılar ve kavrar. Bu anlamda insan hayatı "metinlerarası"dır. Anlatı başta olmak üzere, bilgisayarlar, haritalar, kitaplar hep bu dolayımın ürünüdür. Wertsch'ün Bakhtin ve Vygotsky'e dayanarak belleği "dolayimsal bir etkinlik" olarak kavrama çabası için bakınız Wertsch, 2002.

4
Bakhtin'in metnin açık uçlu, okur ve diğer eserlerle sürekli karşılıklı etkileşim içinde olduğu fikrini ifadelendirmek için kullandığı bu kavram için ayrıca bakınız Bakhtin, 2001: 16-44 ve 360-366.

geçmiş birebir deneyimlemiş bireysel belleklere dayanmasa da, sosyal olarak üretilmiş bellek oluşturma mecralarına dayanabilir. Kütüphaneler, müzeler, anıtlar, hatta dilin kendisi, yer adları, tarih kitapları bu amaca hizmet edebilir. Kolektif bellek, bireylerin kendilerinin deneyimlemedikleri ancak kültürel yapıtlardan (*artefact*) öğrendikleri geçmiş bilgisi olarak tanımlanabilir. Bu noktada üç unsur dikkat çekmektedir: sosyal olarak dolayımlanan bireysel bellek, sosyal dolayım için kültürel formlar ve kültürel formlardan inşa edilmiş bireysel bellek (Schudson, 2000: 348). Edebiyatın bir kültürel form olarak bellek inşasındaki önemi bu noktada ortaya çıkar.

Kolektif belleğin kültürel yapıtlar aracılığıyla inşa edilmiş bir kurgu olduğu ön kabulü, özellikle yazı kültürüne geçişin bellek üzerindeki etki ve önemini kabul etmeyi getirir. Belleğin yazı aracılığıyla oluşması ve sonraki kültürlere devri, ritüeller aracılığıyla belleği somutlaştıran bedensel pratiklerden, kaydetme pratiğine (Connerton, 1999: 119-120) geçişe gönderme yapar. Bellek artık dolayimsal (*mediated*) bir etkinlik, bir "süreç" halini alır. Diğer bir deyişle metinlerin "aracılık ettiği", metinler aracılığıyla öğrenilen, ritüellerde geliştiği üzere "şimdi ve burada" bir etkinlikten ziyade, mirası zamana yayılmış, bireysel olarak tüketilen ve öğrenilen bir bilgi alanıdır. Bellek, aktörler ve kültürel araçlar arasında dolayımmanın bir ürünü halini almıştır.³ Bu bağlamda toplum, geçmişe dair ortak bir temsile sahiptir çünkü aynı metinsel kaynakları paylaşır. Türdeş, tamamlayıcı bir bellek ancak bu biçimde olasıdır. "Metinsel topluluk" (Wertsch, 2002: 28) aynı metinleri okumasa dahi, içinde var olduğu toplumsal ilişkiler aracılığıyla kendi topluluğunun bir parçası olur.

Bu noktada metinler kendi aralarında "diyalojik" bir ilişki barındırır.⁴ Eğitimin, edebi kanonların kitlesel seferberlik yaratmadaki önemi, kanonik metinlerin içerdiği benzer söylemsel ve ideolojik mesajları, aynı kitleye "tekrar" yoluyla ve birbirinin verilerini destekleyerek dayatmasından kaynaklanır. Tekrara dayalı bu metinsel kurgu, kolektif belleğin ana malzemesini içinde barın-

dırır. Kuruluş mitleri, ulusal tarihi öğreten ders kitapları, tarihi romanlar, kitle iletişim araçları ve anı kitaplarında bu tür bir “metinsel geçiş”ten ve “diyalojik” etkiden söz etmek olasıdır. Kolektif belleğin kültürel öğeleri ve hatırlamanın somutlandığı semboller bu metinlerde yeniden üretilir ve “hatırlama figürleri”⁵ olarak dolaşıma girer. Diğer bir deyişle, “hayal edilen topluluk”un kendini hayal edebilmesi için ana mecra kültürel yapıntılar, ana malzeme ise kolektif bellekle ortak kullanılan geçmiş bilgisidir. Güncel politik projeler için bu geçmiş yeniden yapılandırılabilir, unutturulabilir/hatırlatılabilir bir kurgu işlevi görür; bu nedenle de onu oluşturan kültürel ürünler ayrı bir önem kazanır. Özellikle eğitim ve arşiv sistemi, müzecilik gibi geçmiş kurgusunu doğrudan ilgilendiren alanlar, bellek “yönetmek”, “memoria”⁶ yaratmak arzusundaki politik projeler için vazgeçilmezdir.

Sosyal alanın yeniden inşasını amaçlayan toplum mühendisliği projeleri için edebiyatın bu denli önemli olmasının nedeni, muhayyileyi yönetme/yönlendirme konusundaki başarısı, toplumu dil/değerler üzerinden homojenize etme yetisi ve kimliğe tarihsellik yüklemekteki malzeme bolluğudur. Özellikle ulusal kimliği geçmişe bağlayacak destanlar, menkıbeler, tarihi romanlar, edebiyatın ulus-inşa projeleri için işlevselliğini artırır. Edebiyat hem dilin “tekilliği”ni hem de milletin tekilliğini vurgular. “Edebiyat milletin kendini yansıttığı hayali ayna(dır). Hem bir milletin tezahürü hem de millet-oluşturma sürecinin bir parçası(dır)” (Jusdanis, 1998: 76). Kolektif bellekte somutlaşacak ve “bellek mekanı”⁷ (Nora, 2006) olarak işlev görecektir “Vatan” kavramı, iç ve dış düşmanlarda cisimleşmiş “Öteki”ler, hatırlama figürleri olarak dolaşıma giren ulusal kahramanlar ve karizmatik tarihsel olaylar edebiyatın kolektif belleğe sunduğu malzemenin başlıcalarıdır.

Tarihi Romanlar ve Kolektif Hafıza

Edebi ürünler içinde tarihi roman, geçmişle doğrudan bir derdi olmasıyla diğer türlerden ayrılır. Roman elbette her halü-

5

Hatırlama figürleri, belleğin somut bir içeriğe kavuşmasını sağlar. “Belli bir mekanda cisimleştirilmek, ve belli bir zamanda güncelleştirilmek isterler, yani coğrafi ya da tarihi anlamda olmasa da her zaman somut bir zaman ve mekana dayanırlar” (Assmann, 2001: 42).

6

Küchler politik olarak tasarlanmış belleği ifade edebilmek için, daha önceleri Frances Yates tarafından kullanılmış bir kavramsallaştırma olan “memory-memoria” ayrımını kullanır. *Memoria*, pratik çıkarlara hizmet eden, yönlendirilmiş geçmiş bilgisidir (Küchler, 2001: 54).

7

Nora, “bellek mekanı” (*lieux de memoire-sites of memory*) kavramıyla salt “fiziksel” bir mekana gönderme yapmaz. Yemekler, müzeler, sokak adları, ulusal kahramanlar, önemli günler bellek mekanı olarak işlev görebilir. Nora, örneğin, *Larousse*'u Fransız belleğinin bir “mekanı” olarak yorumlar (Nora, 1997; 2006).

8

Tarihi roman için bakınız Lukacs, 1982; Türkeş, 2001-2002; Talay, 2000.

9

Lukacs'a göre tarihi romanlarda tarih karikatürize edilir, romanlar salt "büyük" karakterle doldurulur, sıradan halkın yaşamına çoğu zaman rastlanmaz, ulusal birlik ve bütünlüğü sağlayan olaylar öne çıkarılır ve abartılır. Lukacs tarihi romanlardaki tüm bu "defektleri", "tarihin tasfiyesi" (*liquidation of history*) olarak adlandırır (1982: 225).

10

Schudson, kolektif belleğin bozulma süreçlerini uzaklaştırma (*distanciation*), araçsallaştırma (*instrumentalization*), anlatılaştırma (*narrativization*) ve bilişselleştirme / uzlaşıllaştırma (*cognitivization / conventionalization*) olarak tanımlar. Uzaklaştırma zamanın bellek üzerindeki yıkıcı etkisini anlatır. Uzak geçmişte yaşanmış olaylar, yakın geçmişe oranla daha az hatırlanır. Araçsallaştırma, geçmişin güncel ihtiyaçlar nedeniyle tahrip ve manipüle edilmesidir. Anlatılaştırma, geçmişte yaşanmış olayları seçerek, ayıklayarak, basitleştirerek ve düzenleyerek, dolayısıyla "bozarak" tahrif etmeyi anlatır. Bilişselleştirme ise etkin kurumlar aracılığıyla geçmişe dair seçilmiş bilgilere daha fazla yaşam şansı tanınması sürecini

karda "zaman"dır; burjuvazinin geçmiş-şimdi-gelecek arasında bozduğu bütünlüğü yeniden yaratma çabasıdır. Ancak tarihi roman, konusunu ve karakterlerini doğrudan geçmişten alışıyla, içinde zamanı eriten diğer türlerden ayrılır. Tarihi romanda zaman, "katı" haldedir.

Tarihi roman,⁸ çoğu zaman geçmişe ait karakterleri, olayları ya da herhangi bir olay örgüsünü, gerçeğe paralel, gerçeğe sadık kalarak ele aldığı iddiasındadır ya da gerçek tarihsel olayları kurgusal karakter ve olay örgüleriyle sunmayı dener; dolayısıyla aynı anda kurgusal ve olgusal olma gibi bir özelliğe sahiptir. Tarihsel bilginin "sorunlu" doğası düşünüldüğünde, kurgu ve olgunun sınırlarının muğlaklaştığı bu tür, tarihin yeniden inşasında önemli sorunlar barındırır. Tarih sıklıkla dekoratif olarak kullanılır, anakronikleştirilir, kahramanlar karikatürize edilir ve olgu-kurgu belirsizliği türün didaktik ve epik yönlerini karıştırır, muğlaklaştırır. Tarih, "görkemli" bir geçmiş ve "sıradan" bir şimdi arasında kurulan dekoratif zıtlık aracılığıyla tasfiye edilir⁹ (Lukacs, 1982: 222-225). Ancak tarihe dair popüler ve gündelik bilgi sıklıkla bu romanlardan sağlanır. Fantastik anlatı yapısı, ulusal kahramanlarla özdeşleşme ve onları "insanlaştırma" arzusu, kolay okunurluk, tarihi roman tüketimini artırır.

Tarihi romanın bellek inşasındaki etkisi, "dünün bilgisi" üzerindeki iddiasıdır. Belleği kabaca geçmiş süzgecinden süzülme-yi başaran öğeler olarak nitelersek, tarihi roman belleği oluşturan malzemeyi ayıklayan süzgeçlerden biridir. Geçmişten seçtiği unsurları öne çıkarma, onlara arzu ettiği şekli verme ve olguları yönlendirme becerisiyle, belleği biçimlendirir. Grubu belli bir zaman ve mekan içine yerleştirir, bu figürlerle özdeşleşmelerini sağlar ve yarattığı ortak geçmiş imgesiyle çoğu zaman sorgulanmayan doğrular inşa eder. Grubun kendine yönelik etnosantrizmini besler ve hatırlama sürecini bozucu yönde etkiler. Bilişselleştirme ve anlatılaştırma özelliklerini seferber ederek geçmiş bilgisini "bozar".¹⁰ Seçtiği "mekan" ve "kahramanlar" dan hatırlama figürleri ve "bellek mekanları" oluşturur ve geçmişle bugün arasındaki sü-

reklilik fikrini pekiştirir. Mitleri diriltir, etkilerini güçlendirir ve günün ihtiyaçları doğrultusunda tarihsel bilgiyi manipüle eder.

Türk Ulusal Kimliğinin İnşa Döneminde "Bellek Yönetimi": Türk Tarih Tezi Ve Tarihi Romanlar

Türk Tarih Tezi

Türk ulusal kimliğini inşa projesi, kendinden önceki ulus-inşa hareketleri gibi (Avrupa örneğinde özellikle İtalyan ve Fransız ulus-inşa hareketleri) malzemesini tarihten aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok dilli, dinli ve etnili siyasi ve kültürel yapısı ve bu yapının trajik çöküşü, ulus-inşacılarının katı ve monist bir ulusal kimlik kurgulamasına neden oldu. Ulusal bağımsızlık ve gelişme, bu kimliğin başarısına endekslendi. Özellikle İslam'ın siyasi ve kamusal alandan tasfiyesinin yarattığı "maneviyat boşluğu", tarihte aranıp bulunan "şanlı geçmiş" ethosu ile ikame edilmeye çalışıldı.

Bu etosun ana yörüngesini oluşturan Türk Tarih Tezi,¹¹ I. ve II. Türk Tarih Kongreleri'nde "bilimsel" bir temele oturtuldu ve Türk ulusal kimliğini oluşturan malzemeye kaynaklık etti. Teze göre, Türkler Orta Asya'da yaşayan, beyaz ırktan, brakisefal kafatasına sahip, medeni bir kavimdi. Dünyaya medeniyeti Türkler yaymış, Türkçe diğer tüm dillerin kökeni olarak geçmişten günümüze bozulmadan gelmişti. Türk Tarih Tezi, Osmanlı'yı Türkler için yegane köken miti ve kimlik referansı olmaktan çıkarırken, kökleri Orta Asya'da, İslam olmayan, seküler bir kimlik tasarladı. Batı'ya karşı verilen "medeniyet savaşı", Batı gözünde kendini doğrulama, Doğululuğu hepten ret ve ölçüyü kaçırarak, Batı uygarlığının dahi atası olma iddiasında cisimleşti. Geçmiş günün gereksinimleri doğrultusunda yeniden kurgulandı, ayıklandı, inşa edildi. Osmanlı ve azınlıklar "unutulurken", asırlardır "Türk" olan bir Anadolu tahayyül edildi ve imparatorluktan arda kalan her kim varsa, "Türk" kimliği altında türdeş sayıldı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti içindeki etnik kıpırdanışlar, Anadolu üzerindeki Yunan ve Ermeni iddialarının tazeliği, İslam'ın politik muhalefet po-

kasteder. Arşivleme, müze çalışmaları, anıtaştırma bilişselleştirme amacının araçlarıdır. Uzlaşısallaştırma ise özellikle ritüeller alanında yaşanır. Özel günler, toplumun üzerinde oydadığı geçmiş anı ritleri olarak belirlenir (2000: 346-364).

11 Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi için bakınız Ersanlı, 2003; Copeaux, 1998; Bora 2001; Bilgin 1997; Ersanlı, Güz 1985-Güz 1987.

tansiyeli, rejimi zamanla daha da otoriterleştirdi ve tezin varsayım düzeyindeki tartışmaları dogmatikleşmeye, tartışmasız kabul görmeye başladı.

Tez, imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde organik ve etnisist bir ulusal kimlik ile anayasal ve teritoryal bir ulus anlayışı arasındaki ambivalansı ve kararsızlığı artırmak dışında bilimsel düzeyde işlevsel olamadı. Türk etnisitesi üzerindeki vurgu, ulusal kimliği dogmatikleştirirken, rejimin ilk yıllarındaki siyasal entegrasyon çabası, yerini gözle görülür bir asimilasyon ve "Türk" etnosantrizmine bıraktı. Kemalizm'in anayasal yurttaşlığı temel alan aydınlanma projesi, etnisist ve özcü bir ulusal kimlik anlayışına doğru, sonuçları günümüze miras kalan önemli bir sapma yaşadı.

"Popüler" Tarihi Romanlardaki "Resmi" Tarih Tezleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki resmi tarih inşa etme çabasının, popüler tarihi romanlarda yansımaları bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu eserlerin resmi teşvik görüp görmediğini tespit etmek güçse de, dönemin aydınlarının bunu bir "misyon" olarak "organik aydınlığın" bir parçası sayarak içselleştirdikleri söylenebilir. Romanlarda tez, bazen ana tema olarak kendini hissettirir, çoğu zaman da bir damar olarak, yer yer kendini gösterir. Aşağıda sadece iki romanla dahi olsa tezin zımnı ve açık etkileri tartışılacaktır.

Mete

Yusuf Osman Bey'in *Mete* adlı eseri, tarih tezinin hemen tüm argümanlarının ard arda sıralandığı, romandan ziyade didaktik bir "bilgilendirme kılavuzu" olma niteliğiyle dikkat çeker. 1932 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilmiş, 1933 yılında ise basılmıştır. Yani I. Türk Tarih Kongresi'nin düzenlendiği yıllarda roman, Türklüğün önemli kahramanlarından Mete'nin hayatı ve "Türk Birliği"ni kurma sürecini anlatır. Dönemin Türk tarihi üzerine çalışan Avrupalı tarihçileri Leon Cahun, Marcel Brion, De Guignes gibi isimlere atıflarla gerçeklik etkisini pekiştiren eser, Türk Tarih Tezi'nin ana varsayımları üzerine bina edilmiş, anakronik ve

etnosantrik -hatta çoğu zaman ksenofobik- ifadelerle yüklü bir propaganda kitabıdır. Kitabın girişi "Elli Asırlık Şanlı Tarihimiz", "Şanlı Türk Cihangirleri", "Onyedinci Asrın Ulvi Manzarası", "Büyük Gazimiz ve Türk Tarihi" ve "Dünyada Mevcut Türkler" bölümlerinden oluşur. Bu bölümlerde Türklüğün tarihi ve romanın yazılma nedenleri anlatılır. Ana neden,

Garp'te, Türklük için yazılan kitaplarda anlamamazlık veyahut garzkarlık gibi iki büyük nakisenin el'an göze çarpmakta olmasıdır. Frenk tarihçiler eski Türk tarihini yazmak için Çin mehzazlarına müracaat ederler ki, Çinlilerin mağlubiyet ve kıskançlık sevkile uydurdıkları indî hükümleride aynen benimseyerek kitaplarına kaydederler. Bu tarihçilerin çoğu, eski Türk içtimaiyatına, Türk türresine, Türk ruhuna vakıf olmadıklarından yazılarında samimiyet ve hakikat görülmez¹² (Yusuf Osman Bey, 1933: 9).

Türk Tarih Tezi'nin de benzer kaygılar nedeniyle doğduğunu biliyoruz.¹³ Türklerin ana yurdu olarak Orta Asya'nın mekansallaştırılmasına dayanan "köken miti", Türklerin üstün ve medeniyet kurucu bir "ırk" olduğu tezi, devlet kuruculuk mitosunu, üstün şecere özellikleri romana tarih tezinden aktarılmış temel önermelerdir. Tarih tezi "şimdici" bir anlayışla, geçmişten seçilmiş unsurları bastırarak/öne çıkararak Türk ulusal kimliğini inşa etmeyi hedefler. Bu inşanın bellek mekanı Orta Asya, hatırlama figürleri brakisefal, beyaz ırktan, "medenî bir göçebelik"le yaşayan, devlet kurucu, geçmişten günümüze "ırk" olarak saflığını korumuş ve sürekli "millet" olarak yaşamış, Mete, Cengizhan, Atatürk gibi dehalar yaratmış bir topluluktur. Amaç, "şimdi" ihtiyaç duyulan ulusal kimlik için, geçmişin bu konuda yararlı ve işlevsel yönlerinin öne çıkarılmasıdır. Bu süreç beraberinde manipüle edilmiş bir hatırla(t)ma edimini getirir.

Mete'de şimdici (*presentist*) bir çerçeve içinden manipülatif hatırla(t)manın en açık örneği göçebelik konusunda karşımıza çıkar. Göçebelik "ilmen" kanıtlanmış, inkar edilemeyen bir özellik olarak görüldüğünden, onun "yıkıcı" etkilerini nötrlemenin bir yolu olarak bu olgu, "rasyonalize edilerek/mantığa bürünerek" hatırlanır:

12

Sayfa numarası olarak gösterilen alıntının tümü aksi belirtilmedikçe Yusuf Osman Bey'in *Mete* eserine aittir.

13

Afet İnan, Atatürk'e, Fransızca bir tarih kitabında, Türklerin sarı ırktan ve Avrupa zihniyetine göre "secondaire" (ikincil) nevi insan tipi olarak sunulduğunu söylediğinde, Atatürk: "Hayır, olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım. Sen çalış" der. Bakınız Eyice, 1968; İnan, 1939.

14
Burada Marcel Brion'a
yeniden atıf yapılır.

15
Aksi belirtilmedikçe
metindeki tüm vurgular
bana aittir.

(...)Ancak göçebelik denildiği zaman, bunun her türlü medeniyet vasıtasından mahrumiyet manasına geldiği zannedilmemelidir. Türklerin elli asır evvelki hayatı, bugünkü bazı iptidai medeniyetlerin çoğundan kat kat yüksekti. Göçebelik medeniyetsizlik demek değildir. Türklerin elli asır evvel, pederşahi idare teşkilatı vardı. Yurtları, keçeden yapılmış ve kireçle sıvanmış büyük ve sivri uçlu çadırlardan¹⁴ ve kadın, çocuk ve eşyayı nakle elverişli geniş arabalardan ibaretti. Arabalar adeta birer katlı evdi. İçinde oda taksimatı vardı. Damı, güneş ve yağmura karşı mahfuzdu. Çadırlar ve arabalar birer köy, adeta kasaba manzarası arzederdi. Göçlerde erkekler at üstünde, kadın ve çocuklar da arabalar içinde giderdi¹⁵ (15-16).

Diğer bir örnekle;

Yueçi Devleti, Çin'in Seçü eyaletlerine yerleşmiş medeni bir millet halinde yaşamakta bulunmuştu. Yueçilerin medeniyeti Hyugnu-larla aynı idi. Yueçiler de iklimin ve diğer milletlerin tazyiki ile göçebelik ediyorlardı (53).

Göçebelik, Türk Tarih Tezi'nin de, özellikle Batı medeniyeti nezdinde Türklerin barbar bir kavim olma suçlamasına maruz kalmasına neden olduğu için, ele aldığı önemli meselelerden biriydi. Medeniyet kuruculuk, büyük bir medeniyete sahip olma, farklı bir millet olma duygusu, göçebeliliğin çevresel şartlar nedeniyle ortaya çıkmış bir zorunluluk olduğu, Türk Tarih Tezi'nde sıkça vurgulandı:

Hunlar zannolunduğu gibi, Avrupa'da göçebe ömür geçirmiş bir kavim değildir; bilakis toprağa bağlanmışlardı, evlerde, köylerde ve şehirlerde otururlardı. Hun kralları en son modelde yaptırtdıkları kaphıcaların taşlarını uzaklardan getirecek kadar ince hisli idiler (I. Türk Tarih Kongresi, 1932 : 411).

Gittikleri her yerde er geç hakimiyetini kurarak münevver ve mütefekkir beşeriyetin bugün dahi hayranlığını temaşa ettiği büyük medeniyetler yaratmış olanlar, Alpliler, bizim "Ata Türkler" diye andığımız insanlardır.(...) Diğer tipler (...) bunlar ancak Alpli tiple teması geldikten ve onun yaratıcı ve yükseltici dehasıyla karşılaş-tıktan sonradır ki, yeni bir uyanışla, ince ve yüksek medeni mahsul-ler veren unsurlar haline gelebilmişlerdir (109-111).

Türk milletinin her kişisi, birtakım farklarla ve fakat umumi surette birbirine benzer. Bazı yapılaş farklarını ise tabii bulmak lazımdır. Çünkü, Mezopotamya, Mısır çöllerinden başlıyan malum tarihten evvel Sibirya bozkırlarından başlıyan Ortaasya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, diinkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılardan evvel Orta İtalya, velhasıl Akdeniz sahillerine kadar yayılmış ve yerleşmiş ve bu başka iklimlerin tesiri altında, başka başka cinslerle binlerce sene yaşamış, kaynaşmış bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan cemiyetinin bugünkü çocuklarının tamamı tamamına birbirlerine benzemeleri mümkün müdür? (İnan, 1931: 9)

Türklerin aşağı yukarı hep ahlakları birbirine benzer. Bu yüksek ahlak, hiçbir milletin ahlakına benzemez (İnan, 1931: 10).

Dünyanın başka taraflarında, insanlar, daha kaya ve ağaç kovuklarında en koyu vahşet hayatı yaşarken, Türk, Anayurdunda kereste, maden medeniyetleri devirlerine kadar ulaşmıştı. İnsanlıkla hayvanlığı gerçek ve açık şekilde ayıran devir, hayvanları ehilileştirme devri, en evvel burada açılmış; (...) çiftçilik burada başlamıştı (I. Türk Tarih Kongresi, 1932: 26).

İklim değişikliği anayurtta kalan Türklerin tarihleri ve toplumsal hayatları üzerinde de başkaca etkiler göstermiştir. Bu etkilerin başlıcaları şunlardır: a) Türk ırkının bir kısmını göçebe bir hayatla yaşamaya mecbur etti. Göçebelik Türk tarihinde iklim değişikliği sonucu bir zorunluluk olmuştur(...) (I. Türk Tarih Kongresi, 1932: 27)

O yıllardaki okullaşma ve okuma-yazma oranının düşüklüğü göz önüne alındığında, resmi tarih tezlerinin kitleleştirilmesindeki önemli mecralardan biri de ordudur. Nitekim Büyük Erkan Harbiyece Ordu için kabul edildiği notu bulunan *Askerin Ders Kitabı* adlı çalışmanın "Türk Tarih Bilgisi" bölümü, "Asker Sen Kimsin?" sorusuyla başlar ve yukarıda diğer resmi tarih mecralarında anlattısını gördüğümüz savlarla devam eder:

SEN TÜRKÜN! On iki bin yıl evvelinde yeryüzünün başka milletleri, mağaralarda, taş kovuklarında yaban adamları gibi yaşarken senin dedelerin (ORTA ASYA) denilen anayurdun göbeğinde kurdukları şehirlerde yaşar, altın başlı kargısı, gümüş bezeli terkesi ile ağzlar sulandırır, gözler kamaştırırdı. Yeryüzüne şenliği, medeniyeti senin ataların verdi, atı dağdan indirip kuzu yapan, üstüne binip dağlar aşan ve taş kovuklarına sığınmış başka milletleri şaşkın şaşkın kendisine baktıran senin milletin (BÜYÜK TÜRK MİLLETİ)dir²⁶ (Şen, 1996: 77).

17
Bu tanımlamanın
detayları için bakınız
Bora, 1998.

Mete'de manipülatif hatırla(t)manın bir diğer örneği "devlet kuruculuk mitosu"dur.¹⁷ Devlet, geçmişten günümüze ulusal birliğin ve medeniyetin ölçüsü olarak kutsallaştırılır ve anakronikleştirilerek "hatırlanır". Devlet, "kahraman"ın dehasının ve halkın "ulusal bilinci"nin somutlaştığı, geçmişten günümüze, "millet" gibi devamlı ve bozulmadan varlığını sürdürmüş bir unsur olarak sunulur. "Türk Türesi"ne dayalı devlet, bugünün meşrulaştırılmasına dayalı bir hatırla(t)ma biçimi halini almıştır:

Mete, yalnız fütühat yapmakla kalmadı. Bu İmparatorluk içinde, çok düzgün bir idare makinesi kurdu. İmparatorluğu, askeri ve mülki muntakalara ayırdı. Bunların başına değerli memurlar geçirdi. Devlet, yalnız çelik orduya değil, bir taraftan da Türk türesine dayanıyordu. Bütün Türk dahilerinde görüldüğü gibi Mete aynı zamanda, devlet idaresi ve adalet tevzii işlerinde cidden büyük bir kanun ve devlet adamı meziyetleri gösterdi. Türk türesi, bu demokrat Türklüğün teşkilat-ı esasiye kanunu hükmünde idi (4-5).

Bu hal gösteriyor ki, Türklerde hali dal budak salmış bir devlet teşkilatı vardı. Devletin hususi katipleri, daireleri mevcuttu (28).

Burada "Türk Devleti Mitosu"nun hemen hemen her unsuru bulunmaktadır: devlet kuruculuk, Türk devletleri arasında devamlılık, devletin kutsallığı, Türk devletlerinin baştan itibaren "milli devlet" niteliği taşıması, merkezîyetçi ve güçlü devlet geleneği, ordu-millet/ordu-devlet miti, "devlet adamlığı"nın özel yeri, Türk Devleti'nin pratikliği ve realistliği (Bora, 1998: 84).

"Devlet kuruculuk mitosu", Türk Tarih Tezi'nin de önemli malzemelerinden biriydi. Özellikle II. Türk Tarih Kongresi'nde bu görüş, en abartılı formuna ulaşmıştı: "Derin ve haklı bir gururla söylemeliyiz ki, beşeriyet tarihinde en çok devlet kurmuş, dünyanın türlü kıtalarında pek çok milletleri idare etmiş olan ırk, mensup olduğumuz büyük Türk ırkıdır" (II. Türk Tarih Kongresi, 1943: 1062).

(...)Türk anlayışına göre devlet: gayesi asayiş ve adalet olan etkili bir hakimiyete itaat eden bağımsız ve birleşik bir topluluk demektir.(...) Türk devletleri kuvvetli bir disipline dayanan devletlerdi. (...)Türklerin devlet teşkilatı kuvvetli bir merkezi hakimiyet ile

halkçılık esasını uzlaştırma fikrine dayanıyor. Handan başlayıp bir nefere kadar bütün Türklerde türeye riayet duygusu hakimdi.(...)Türk ırkının ruhi niteliklerinden biri türeciliktir. (...)Türk ırkını dünya tarihinde devletçi, idareci, inzibatçı bir ırk olarak tanıtan, Türklerin yeryüzününü türlü kısımlarında pek çok devletler kurup türlü milletleri asayiş içinde idare edebilmelerini sağlayan etken, Türklerin bu çok sağlam amme hukuku esasları olmuştur (I. Türk Tarih Kongresi, 1932: 47-48).

Mete'de presentist bir bakışla anakronikleştiren bir diğer unsur "Türk ırkının bir millet olarak sürekliliği" fikridir; Mete asırlar öncesi "Türk Birliği"ni inşa etmek için uğraşır, birçok kavme "Türk" oldukları bilincini aşlar:

Mete, Yueçilerle temas ede ede, onların da büyük Türk milletinin bir dalı olduğunu anlamıştı. Hyugnularla Yueçiler arasında mevcut: ırk, adet ve dil birliği ona, büyük ilham kaynağı olmuştu (54).

Türklerin tarihte sürekli bir "millet" olarak yaşadığı savı, hatta zaman zaman "ırk" olarak tasvir edilmesine tarih tezinde de rastlanılmaktadır. Irk kavramının millet ve kavim kavramlarını da karşılayabildiğini akıldan tutmakla beraber, biyolojik özelliklere de sıklıkla gönderme yaptığı gözden kaçırılmamalıdır. Aşağıda "ırk" ve "millet" tanımlarının birlikte kullanımı, bu kavramlara zaman zaman ayrı anlamlar da -daha doğrusu birebir kendi anlamlarının da- yüklenebildiğini göstermektedir:

Milletinize sarılız, çünkü Türk milleti yüksektir ve cihan tarihinde bir temdin anili olmuştur. Dilinize sarılız çünkü bu dil ana dildir. Irkınıza sarılız çünkü ırkımız dünyanın en güzel, cismen ve ruhen en mükemmel enmüzeçlerinden birisidir (I. Türk Tarih Kongresi, 1932: 262).

Buna göre Türk milleti Türkçe konuşan, damarlarında Türk kanı taşıyan yahut Türk asıllarından geldiğine inanan, (...)Türklüğe bağlı ve Türkiim diyen vatandaşlarda mürekkeptir (II. Türk Tarih Kongresi, 1943: 223).

Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabii ve tarili vakıalar şunlardır: a)Siyasi varlıkta birlik b)Dil birliği c)Yurt birliği d) Irk ve menşe birliği e)Tarili karabet f)Ahlaki karabet (İnan, 1931: 13).

Tarihin en büyük cereyanlarını yaratmış olan Türk ırkı benliğini en çok korumuş bir ırktır. Tarihöncesi ve tarihi devirlerde bu ırk da işgal ettiği geniş bölgelerdeki ve yurtlarının sınırlarındaki komşu ırklarla karışmıştır. Bu karışmaların çoğunluğunda Türk ırkının bariz ve organik vasıfları hakim kaldığından bu karışmalar Türk ırkına kendi özelliklerini kaybettirmemiştir. Ancak uzun devirlerde ve büyük çoğunluklar içinde karışımara maruz kalanları, özümle-nerek isimlerini ve dillerini koruyamamışlardır (...) Görüyoruz ki, tarihte daima göze çarpar bir birlik arz eden Türk ırkı, daima hakim kalınarak organik vasıflarıyla, beyinin en kuvvetli mahsulü olan ortak dilleriyle ve bu dilde nakledilmiş olan kültürleriyle, tarihi ortak hatıralarıyla aynı zamanda bugünkü millet tarifine de en uygun büyük bir cemiyettir (I. Türk Tarih Kongresi, 1932: 20).

Böylece günümüz "Türk"üne, asırlar öncesinden tutarlıkla gelmiş bir "köken miti" ve "atalar fikri" sağlanmış olur; Türk kendini "hatırlar". Günümüz Türk'ü geçmişinde, hatırlama figürü olarak öne çıkarılan Mete karakterinde somutlaşmış, yiğit, başarılı, kahraman bir "Türk" figürü bulur. Grup etnosantrizmi, grubun kendine yönelik olumlu önyargısı Mete üzerinden biçimlendirilir:

(...jinsanlık tarihinde esaslı izler bırakarak beşeriyete medeniyet yollarını gösteren yüce Türk fatihlerini ve dünya haritasını altüst ederek hudutsuz imparatorluklar kuran harikali sınırları doğurmuştur!...İşte, Türk fatihlerinin öncüsü Mete'ye çelik sinirlerini, yılmaz yüreğini, yüksek akıl ve zekasını, ateşli milliyetperverliğini veren bu çetin, muallim tabiatıdır! (15).

Metè, tarihin kaydettiği büyük teşkilatçı dahilerden biridir. O, yalnız askerliğe değil, bir millet ve devletin idaresine de en küçük teferruata kadar sıkı bir usul ve nizama koyan yüce inkılapçılardan-dır (69).

Büyük fatihlerin hemen hepsinde görülegeldiği gibi Mete'nin, hiç bir sebeple inkisara uğramıyan kaya gibi sert bir sabrı vardı (110).

Bir defa çok söylediğimiz gibi Mete dahi bir asker, emsalsiz bir milliyetçi olduğu kadar üstat bir diplomattı. Diploması oyunlarında eşi yoktu (119).

Mete'de somutlaşan Türk ırkının üstün özellikleri, tarihin şimdi'yle buluşmasıyla günümüze taşınır. "Dolaylı" ve "doğrudan" kurulan Mete-Mustafa Kemal özdeşliği, kolektif belleği geç-

mişten günümüze bağlar. Türk ırkının “şimdi” ihtiyaç duyduğu özgüven, birbiriyle özdeş kılınan iki hatırlama figüründe somutlaşır:

Mete böylece, devlet ve milleti anaşşiden kurtardı. Muameleleri usül ve nizama bağladı. Bu sıkı disiplin, başıboş yaşamağa alışmış muhafazakar ihtiyarlar arasında hayli dedikodu ve hoşnutsuzluğa sebep oldu.(...)muhafazakarlar gizli gizli muhalefet ve itiraz ediyordu. Ancak Tanrıkut, büyük inkılapçı dahilerde görülegeldiği gibi, bunlara zerre kadar kulak asmıyordu; vatan ve millet menfaati namına tasarladığı düzgün, yüksek ve inzibathlı idarenin, bağlarını, gün geçtikçe sıkıyor, sağlamlaştırıyordu (74).

Dolaylı olarak kurulan bu özdeşlik, Atatürk'ün inkılaplarını yaparken karşılaştığı “muhafazakar” muhalefeti ve onunla baş etme biçimini anımsatıyor.

“Tanrıkut Hun dinine dışarıdan karışan hurafeleri attı. Dinin şeklini ve ayınlarını tespit etti” (71). Kemalizm'in laiklik projesini, camilerde klasik müzik yayını, oturak konulması vb. uygulamaları akla getiriyor.

Romanda kimi zaman bu özdeşlik açık biçimde dile getirilmektedir:

Mete, yılmaz ordusunun başında, sol yandan, geniş bir çevirme hareketine başladı. (...)Mete, büyük eşleri: Cengiz, Timur, Annibal, Gazi Mustafa Kemalın sonra yaptıkları gibi Türk'ün şaşmaz sev-külceysini tatbik ediyordu: Yandan çevirme! (96).

Şüphesizdir ki Mete'nin şerefli nesli sönmemiştir. Yiğit torunları tarihi kaplanmış ve el'an da kaplamakta bulunmuştur. Büyük Gazi'miz, bunun en parlak delilidir. Bu millet daha çok Mete'ler yetiştirecektir! (159).

Burada, belleğin hem güncel ihtiyaçlar periferisinde şekillendirilmesi, hem de grubun kendine karşı olumlu önyargısının hatırlama formunu etkilemesi gözlemlenebilmektedir. Gruba kendini hatırlayacağı “şemalar”¹⁸ sağlanmaktadır. Irk, millet ve “süreklilik” mitinin hatırlamanın burada kurgulanmış temel şemalarından olduğu söylenebilir. “Mete” ve “Mustafa Kemal” figürleri ayrıca, savaşçı, radikal ve otoriter kimlikleri ve edimleriyle milleti

18

İngiliz Psikolog Frederic Bartlett'e göre “hatırlama davranışı da hatırlama konusu da öncelikle sosyal etkiler tarafından belirlenmekte; algılama, hayal etme, hatırlama gücü, gruba hakim olan değerler, o anda hüküm süren çıkarlar, sosyal adetler ve kurumlar tarafından yönlendirilmektedir”. Bartlett hatırlamayı etkileyen bu grup eğilimlerini “şema” olarak niteler. İnsanlar sahip oldukları şemalar içerisinde düşünmekte ve hatırlamaktadırlar. Her sosyal grup, muhtelif eğilimler aracılığıyla organize olur ve birbirine bağlanır. Bu eğilimler grubun dışarıyla temasında ona bir “önyargı” sağlar. Bu “önyargı” ise grup kültürünün temel özelliklerini, teknik ve dinsel edimlerini, sanatsal etkinliklerini, gelenek ve kurumlarını oluşturur. Her halükarda bu yargı, bireyin çevresiyle ilişkisini ve geçmişinin hangi noktalarını bu doğrudan tepkiyle bağlantılandıracağını belirler. Bunu iki biçimde gerçekleştirir: Öncelikle belli imajların gelişimini kolaylaştıran ilgi, heyecan ve duygunun oluşumunu sağlamak, ikinci olarak da kurucu bellek oluşumu için şematik bir taban sağlayan gelenek ve kurumlar için kalıcı bir çerçeve oluşturmak. Sosyal organizasyonlar, detaylı hatırlamaların uyması gereken süregelen çerçeveyi sağlar ve bu, hem hatırlama davranışını hem de hatırlanan konuyu

etkiler. Bu süregelen çerçeve aynı zamanda, imgesel bir inşa olan "bellek" için gerekli şemaların oluşturulmasını sağlar. Grup eğilimleri tarafından oluşturulan sosyal adetler, kurum ve gelenekler "grup şeması" nı oluştururken; kişisel çıkarlar tarafından yönlendirilen bireysel imajlar, fikirler ve düşünce dizileri "bireysel şemalar" ı oluşturur (1995: 244).

19

Cümle düşüklüğü orijinal metinden kaynaklanmaktadır.

kuran militer ve eril dilin de somutlaştığı önemli figürler olarak göze çarpmaktadır.

Romanda geçmişi hatırlama, zaman zaman, "gelenek icad etme" biçimine dönüşür. Cumhuriyet ve demokrasi fikrinin güncel yaşamda Türk'e yabancı olmayan kavramlar biçiminde sunularak benimsetilme ihtiyacı, geçmişte "doğrudan demokrasi, parlamento" gibi gelenek ve ritüeller icad etmeyi gerektirmiştir. Bu hem, modernleşmeyi bir "öze dönüş" hareketi olarak kavramayı kolaylaştırır, hem de Batı'yla kurulan "sorunlu" ilişkide bir adım öne çıkmayı sağlar:

(..)Kurultay, Türklüğün millî parlamentosu idi. Ehemmiyetli işler, orada görüşülerek kararlaştırılırdı. Genç hükümdar, Türk türesinin bu ananesine de sadık kaldı. Atalardan kalan bu meşruti idare usulünü bozmadı (67).

Şansi havalisinde o zamandan kalma yüksek san'at eserlerini, sarayları, latif bağ ve bostanları Türklerin vücuda getirdiğine şüphe yoktur (31).

Bu yeni ok'a vızıldayan, ıslık çalan ok adı verilmişti. Yeni okların tesiri, eskilerine nispeten fevkalade idi. Bu hadise Türk san'atkarlığının, milattan iki üç asır evvel ne kadar müteraki olduğuna delalet etmekle itibariyle dikkat ve kayda şayandır¹⁹ (60).

Vızıldayan ok icadı, İkinci Türk Tarih Kongresi'nde de gündeme gelir: "Atıldığı zaman ses çıkaran sesli oku Mete icad etmişti" (II. Türk Tarih Kongresi, 1943: 944)

"Gelenek icadı"na resmi tarih tezlerinin işlendiği mecralarda da rastlamaktayız:

Bundan en aşağı 7000 sene evvel, Mezopotamya'da, ilk beşeriyetin medeniyetlerinden birini kuran sumer, elam ve akat kavimlerinde demokrasi prensibi tatbik olunmuştur. Filhakika, bu türk kavimler, müttelit bir cümhuriyet teşkil etmişlerdir (İnan, 1931: 25).

Türk milleti en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarla, bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmeleri ile demokrasi fikrine ne kadar merbut olduklarını göstermişlerdir (İnan, 1931: 26).

(..)Her devirde Türk topluluklarında değişik mahiyette halk toplantıları yapıldığını görüyoruz. Mühim meseleler bu büdün toplantı-

larında halledilirdi. (...) Bu halk toplantılarına kurultay ismi verildi (I. Türk Tarih Kongresi, 1932: 47).

20

Burada Marcel Brion'un *La Vie des Huns* başlıklı eserine atf yapılır.

Mete'de dikkat çeken önemli temalardan biri de, Orta Asya Türk geçmişinin temel "öteki"si Çinliler üzerine yorumlardır. Çinliler, Orta Asya Medeniyeti özelinde, Türkler için en büyük rakip olarak görülmekte ve bu rekabette Türkleri öne çıkaran özellikler vurgulanmaktadır. Türklerin Çin'i işgali hep Çinli prenseslerin "Mete'yi büyümesi" sonucu yarım kalır. "Kadın parmağı" ve diplomatik oyunlar, Çinlilerin ahlaki düşkünlüklerinin en belirgin örnekleridir. Öyle ki Çin İmparatoru Kao-Tin, son çareyi, kızıyla Mete'yi evlendirmekte bulur. Çin, Orta Asya geçmişinin hem önemli bir "ötekisi" hem de Batı'ya karşı verilen tarih mücadelesinde, Türkleri en iyi tanıyan kavimdir. Türklerin "medeni bir göçebelikle" yaşadığı savı "düşman kaynakları"ndan da doğrulanır:

Türk'ün Orta Asya'da, on bin seneden beri, medeni bir göçebelikle yaşamakta olduğu muhakkaktır. Hatta, Çin masallarında ve efsanelerinde bunun bariz izlerine rasgeliyoruz. Çin halkının en eski destanlarında, menkul tarih ve masallarında şimalden gelen korkunç Türk atlılarının kahramanlık menkıbelerinden şaşkınlık ile bahs olunmaktadır²⁰ (12).

Bu "medeniyet çekişmesi" o kadar yoğundur ki, kolonizasyon döneminde Avrupalıların geri kavimleri "uygarlaştırma misyonu" (*mission civilisatrice*), Orta Asya'da Türkler'in Çinlileri uygarlaştırması halini almıştır:

Mukaddes Türk türesini, Türk mabutlarını miskin Çinlilere kabul ettireceğiz. Medeni vazifemiz mukaddestir (101).

Çinlilerle bu iddialaşma elbette Orta Asya üzerindeki tarihi miras fikri nedeniyle gündemdedir. Kitabın giriş bölümünde "dünyada mevcut Türkler" başlığının altında;

"Sibir, Çin Türkeli, Şimali Çin, Orta Asya, Şimali ve Merkezi Hint, Azerbaycan, Ural, İtil, Kazan, Kırım, Küçük Asya, Şimali Afrika: Bu ellerde yaşayan insanlar hep Türk'tür. (...)yer yüzünde türlü lehçeleri konuşan ve binaenaleyh, behemhal Türk olduğuna, dil delaletile şüphe kalmıyan insanların sayısını, yüz elli milyon farz ve kabul edersek hiç mübalağa etmiş olmayız" (7) sözleri

21

Burada Çinliler'e yönelmiş Nietzscheci anlamda bir "hınç"tan (*ressentiment*) söz etmek mümkün. Öteki'ne karşı tepkinin ifade edilmemesi ve içe dönmesi, sonuçta bir "hınç" duygusu yaratır. Bu duygu zaman zaman ötekiyle "kıyas" olarak kendini gösterirken, bazen de "farklılığı", hatta "kıyaslanamazlığı" yücelten bir söyleme dönüşür. *Mete*'de Çinlilere yönelmiş bu "ksenofobik patlama"yı düşünürken Sezgi Durgun'un Turgut Özakman'ın *Şu Çılgın Türkler*'i üzerine yorumlarından yararlandım (bakınız Durgun, 2006).

Çin'le paylaşılan "ortak" toprakları ve olası miras çekişmelerini anlatır.

Çinlilerle tarihi çekişme roman boyunca da devam eder. O dönemin diğer bir "Batı"sı da Çin'dir anlaşılın. Hem nefret edilen, hem benzemek istenilendir.²¹ Bu nedenle de Çin'in gelişmiş bir medeniyet kurduğu kabul edilmez. Israrla Çinlilerin "sarı ırk"tan oldukları, kötü yönetim sistemleri vurgulanır. Yöneticileri "milli bilinç"ten uzak, rüşvetçi ve kötü savaştı, kadınları Türkleri baştan çıkarıp Çin'i almalarını engelleyen düşük ahlaki tiplerdir. Bu nitelermeler, oldukça "vulger", "ksenofobik" ifadelerle yapılır:

Mete'nin hedefi fırsat beklemek ve Çin'in ilk zaafından istifade ederek sarı ırka kat'ı ve dehşetli bir darbe indirmektir (40).

Mete, Çin fağfuruna gönderdiği mektuplarda Çin teşrifatçılığının ve sarı ırk zihniyetinin çok sevdiği şaşaalı ve tuntuuraklı bir üslup kullanmaktan geri kalmıyordu (130).

Çinliler, piriç tarlalarının çamuruna batmış, rahat ve bolluk içinde yaşarken, Bozkır'lardan ansızın gelen levent Türklere korku ile bakarlardı. Türkler ise, bataklıklarda yaşayan sarı yüzlü Çinlileri, miskin kurbağalara benzetir, bu yumuşak huylu insanlarla eğlenirlerdi! (26).

Nefsine bir türlü çekidüzen veremeyen ve minimini ayakları, kalem kadar uzun tırnakları, pul pul" ipekli elbiseler ile ince bir medeniyeti temsil ettiğini zan ve tahayyül eden Çin halkı: Sade ve tabii giyinmiş sert, çatık kaşlı Türklere nasıl korkmasın! Anlıyamadığı bir dili konuşan parlak ve beyaz çehreli Hunlardan nasıl çekinmesin! (...) Türk dilinin keskin sözleri Çinliler üzerinde derin tesirler bırakırdı. Onlara göre, Türkün konuşması, sevimli bir kahkahayı andıran tatlı bir ahenkti! (21).

"Medeniyet savaşı" Türklerin zaferi ile son bulur:

Yıllarca medeniyet yolunda çalışan Hunlar şimdi bolluk içinde yaşıyorlardı. (...)Hele çadırların içi yumuşak şilte ve keçeleri, ipekli kumaşlar (...)Çin elçileri bu bolluk manzarası karşısında şaşkın şaşkın dillerini ısırıyorlar. Çinlilerin eski tafraları, bıyık altından gülmeleri hep tarihe karışmıştı" (135). "Aksi iddialar, garezkar Çin tarihçilerinin hayal mahsulüünden başka bir şey olmasa gerektir (147) sözleri tarih tartışmasının günümüzden geçmişe yansıdığı'nın göstergesidir.

Mete'nin ksenefobik öfkesinin yöneldiği bir diğer hedef Çinli kadınlardır:²²

Maamafih saray balıçelerinde ağır ağır yürüyen sarı, küskiin prensesler için için seviniyorlardı. Her biri Hun İmparatorununun zevcesi olmak şerefinin kendisine isabet etmesini candan diliyor, özliyordu (113).

Fakat çok yazık ki gene kadın entrikası, Hunları bu kat 'i zaferin sayısız yenişlerini toplamaktan kısmen menetti (118).

Çin'in Orta Asya mirası konusunda tehlikeli bir "rakip" olarak görülmesine, resmi tarih yorumlarında da rastlanmaktadır:

Çin, coğrafi, irki ve tarihi birlikten yoksun bir memleketdir (...) Kuzey Çin'e ve bunun kuzeyinde bulunan ülkelere Hata ismi verilir; Katay, Hitay, Kitay ve Hatay da denir. Bu isim Doğu Türk lehçelerindeki (Katağ) kelimesinden alınma olsa gerektir.(...)Özellikle Kuzey Çin en eski devirlerden beri büyük Türk kitlelerinin sürekli göçlerine uğramıştır. Çin'in batısındaki vilayetlerden Kansu'da bugün Çinli sayılan milyonlarca insan, hala saf Türklük vasıflarını korumaktadırlar(..) Fu-Hi, Kansu vilayetinde doğmuştur. Türkler ise bu vilayete milattan en az 4000-5000 yıl evvel girmiş ve yerleşmiş bulunuyorlardı.(...)Çin yerlisini Taş Devrinden çıkararak medeniyette ilerlemeye seok edenler Türklerdir. (...)İlkel Çin dininin esasları gayet sadeydi. (...)Evin iç ve dış kapıları da kutsal sayılırdı. Bunlar en eski Türk gelenek ve inançlarıdır. (...)Çin edebiyatının en yüksek devirleri, Türk sülaleleri zamanlarıdır.(...)" (I. Türk Tarih Kongresi, 1932:54-62)

(..)Çin İmparatorlarının birçoğu Türk ailelerinden oldukları halde, kendi taht ve menfaatleri için, onlar da ırkdaş Türk alemini fesat ve karışıklık içinde tutabilmek için en adi entrikalara başvurmaya caiz görmüşlerdir(...) (1932:423).

Mete'nin hem dönemin tek kitle iletişim aracı olan gazetede tefrika edilmesi, hem de kitap olarak basılması potansiyel okuyucu kitlesi hakkında kısmen fikir vermektedir. Ancak okuryazarlık oranının düşüklüğü, gazete ve kitabın "şehirliler" ve "aydınlar" tarafından tüketilmesi, bu mesajların alıcı kitlesinin yine Kemalist elitin kendisi olduğu savını akla getirmektedir. Yine de Türk Tarih Tezi'nin temel argümanlarının resmi mecralar dışında gündeme getirilmesi, hem tekrar yoluyla etkisini pekiştirmiş hem de tarihi

22

Dönemin tarihi romanlarında "yabancı kadınlar" üzerinden geliştirilen Türk erkeği "güzelleme" ve Türk ırkının gücü ve cazibesi imajı, millet söylemini kuran cinsiyetçi damarın ifade bulduğu önemli alanlardan biridir. Dönemin önemli tarihi roman yazarlarından Turhan Tan'da da, "Avrupalı" kadınlar aynı söylemin nesnesi olurlar. Malzemenin genişliği, ayrı bir yazıyı gerektirmektedir. Ancak burada kısa bir örnekle yetinelim: "Hele kadınlar, yere değil göğe göz dikerek bekliyorlardı. Türklerin orada belireceklerini umuyorlardı. Hepsi, gözlerinin önünde biraz sonra beş on bin güneşin birden sıralanacağını sanıyorlardı ve adları Türk olan bu canlı kanlı güneşlerden kendi içlerine dökülecek ışığın sıcaklığı ile şimdiden baygınlaşıyorlardı" (Tan, 1948: 80). Roman, ilk olarak 1935 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir.

romanların epik anlatımı, resmi tezlerin didaktik ve sıkıcı bilgi formunun popülerize edilebilmesini sağlamıştır. *Mete*, yakın geçmişle başı dertte bir topluma yeni bir kimlik sağlamanın basit araçlarından biridir sadece. Cumhuriyet'in ilk döneminde yaşanan topyekun seferberlik düşünüldüğünde, tarihi romanlar ancak bu mecralardan biri olarak nitelenebilir. Nitekim o yıllarda şehirlerin yeniden inşası, müzeler, anıtlar, edebi ve tarihi kanonun işbirliği, hatırlamanın hem formunu hem de nesnesini kökten bir değişime tabi tutmuştur.

Karatumanlı Akboğa

Karatumanlı Akboğa, 1937 yılında *Tan* gazetesinde sadece beş gün tefrika edilmiş, daha sonra yayımı durdurulmuştur. Ancak konusunun ve içerdiği temaların ilginçliği açısından, bu beş günlük bölümün dahi, kanımca, incelenmesi gerekir.

Yayım süresi boyunca hikaye elbette olgunluğa ulaşmaz ancak Karatumanlı Akboğa'nın dünyayı dolaşma serüveniyle başlayan öykünün, temelde onun "Türklüğü" ve "Türklüğe" ait değerleri keşfetme yolculuğu olduğu söylenebilir. Akboğa, Karatuman Hanı Burgaç Han tarafından dünya uluslarını tanımak ve kendi ırkdaşlarını bulmak üzere görevlendirilir. Hikaye boyunca Akboğa, Tibet, Çin ve Japonya'yı dolaşır. Oradan Türkiye'ye gelir. Nihai amacı Avrupa'yı görmektir; Akboğa'nın şimendifere binmesiyle Avrupa yolculuğu da başlamış olur. Akboğa, tüm bu yolculuk serüvenini, Türkiye'de parkta karşılaştığı yazarımız Ercüment Ekrem Talu ile paylaşmaktadır.

Talu için uzaklardan gelen bu yabancı, yabancı değil "öz be öz Türk"tür. Karatumanlı Akboğa'yla ilk karşılaşmalarını aktarıken onu şöyle tarif eder:

40-45 yaşlarında bir adamdı; kısa boylu, soluk benizli, çekik gözlü, elmacık kemikleri biraz çıkık, bıyıkları seyrekli. Kafası tıpkı sizin benim kafamız gibi, ilmin brekisefal diye tasvir eylediği biçimde idi (Tan Gazetesi, 01.01.1937).

Şimdi oldukça "eğlenceli" gelen bu tasvir, dönemin aydınlarının çoğuna düşünme ve dil düzeyinde yerleşmiş önemli bir ön

kabulün dışavurumudur. Tarih tezine dayanan bu verilerin, yukarıda sözünü ettiğimiz “damar” biçiminde de olsa günlük popüler dili kuşatmışlığı ve Türklerin kökenine dair bu “resmi” tezin, özellikle dönemin önemli bir aydını tarafından bu denli içselleştirilmesi, biçimlendirilmek istenen tarihi eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutacak sivil alanının güçsüzlüğüne işaret etmektedir. Bu eğilim bir yandan da “ırk, kan, brakisefal kafatası” gibi bilimsel olarak “varsayım” düzeyinde tartışılan kavramların, günlük dilde birer “dogma” olarak karşılık bulmalarınıdır. Bu, aynı zamanda bilimin ideolojik ve manipülatif anlamda araçsallaştırılmasıdır. Resmi tarih tezinin, popüler mecralardaki yeniden üretiminin bu tehlikeyi beslediği söylenebilir. Bilimsel olarak tartışılan meselelerin gazetelerde, ders kitaplarında ve özellikle tarihi romanlarda birer “veri”, *a priori* kabul edilmiş “gerçekler” olarak sunulmaları, kimliğin etnosantrik kavramlarla betimlenmesini kolaylaştırmıştır.

Karatumanlı Akboğa'nın bu biçimde tasvir edilmesi, elbette günün ihtiyaç ve eğilimleriyle örtüşen bir yaklaşımdır. 1937 yılı, II. Tarih Kongresi'nin yapıldığı, 1932'de gerçekleştirilen I. Kongre'nin sonuçlarının kabul edildiği, gazetelerde bu tezlerin kitleselleştirildiği yıllardır. Nitekim dönemin gazeteleri de benzer bir düşünsel iklimi yansıtmaktadır:

Kurultayın isbat ettiği davalar: 1. Bugünkü vatan, tarihten evvelki devirlerden beri Türk yurdu idi. 2. Türk'ün ecdadı ilk keşifleri ve büyük eserleri yapanlardır (Son Telgraf, 20 Eylül 1937).

Akdeniz Türk denizidir. Denizciliği dünyaya Türkler öğretmiştir. Yazan: İbrahim Hakkı Konyalı (Tan, 15 Ocak 1937).

Güneş Dil Teorisi ile tetkikler: Oval, ovul, ovar, ovarit.. Atatürk'ün yüksek takdirine mazhar olmuş bir etiüd. Yazan: İsmail Müştak Mayakon (Cumhuriyet, 6 Şubat 1937).

Türk medeniyetinin eskiliği. “Türkler Alp adamı denilen insanlardır”. Irkıma dair Prof. Martayan'ın mühim beyanati²³ (Vakit, 12 Ekim 1932).

Prof. Zajti ne diyor?: “Türk medeniyetini 5000 sene evvelinde aramalı”. Medeniyetimizin eskiliği yanında Yunan medeniyeti mevzuu bahsolunamaz (Cumhuriyet, 9 Ekim 1932).

23

Bu haberin yanında fotoğraflarla *dolikisefal* ve *brekisefal* kafa şekilleri gösterilir.

24

Bu yorum yazısı Va-Nu'nun Barbaros'tan İntikam adlı tarihi tefrikasının reklamı için konmuştur.

25

Özellikle Atatürk'ün ölümüne kadar, yükselen ırkçı paradigmaya uygun bir millet tarifi denenmiş, ancak 1938 sonrası bu akım marjinalize olmuştur (bakınız Aydın, 2000).

Garplılar bütün büyüklerimizi bizden kıskanıyor. Mimar Sinan'ın Türk olmadığını söylemişlerdi! Fransız papazları tarafından çıkarılan Larousse Ansiklopedisi Barbaros Hayrettin'e "mürted bir Rumun oğlu" demektedirler. (...) Bu Türk oğlu Türk Büyük deniz kâhramanımızın hatıralarını tarihi vesikalarına en uygun şekilde yaşatacaktır²⁴ (Haber, 12 Eylül 1935).

Görüldüğü üzere, dönemin bilimsel ve popüler mecralarında günün ihtiyaçları doğrultusunda, eklektik olarak biçimlendirilen etnosantrik bir tarih anlayışı söz konusudur. Özellikle o dönemde Avrupa'da yükselen ırkçılık ve antropoloji çalışmalarındaki seyir, Batı bilimini rehber edinmiş, ve yeni bir ulusal kimlik inşa ederken kendisi için oldukça "işlevsel" ve pragmatik olan bu bilgi türünü, ulusal elit için cazip kılmıştır.²⁵ Mete'de olduğu üzere burada da hatırlama şemalarının başında "ırk" kavramı gelir. Zaman zaman kültüre dayalı bir etnisiteyi ve "millet" tanımını da ikame eden bu kavram, Türklüğün "tarihsel sürekliliği"ni ve "üstünlüğü"nü kanıtlama çabasıdır. *Karatumanlı Akboğa*'dan aşağıdaki cümle bu eğilime bir örnektir:

Fırınlanmış toprak satırlar üzerine hakkolunmuş yazuları tetkik ettiğimde bir hakikate vardım ki o da Tibetlilerle Karatumanlıların aynı sülaleden gelme kardeş olduklarıdır (02.01.1937).

Özellikle son örnekte, Türklerin medeniliği ve "tüm dünya medeniyetlerinin Orta Asya'dan ve Türklükten doğduğu, dünyadaki tüm ırkların menşeinin Türk olduğu" savı -ki Mete'de izlediğimiz örnekleri çağrıştırır- grubun kendine yönelik "olumlu önyargısı"nın hatırlaması sürecine etkisinin bir başka örneğidir. Bu tezler aynı zamanda tarih tezinin verilerinin kiteselleştirilmesidir.

Karatumanlı Akboğa'da dikkat çeken bir diğer hatırlama figürü Avrupa imgesidir. Hars-medeniyet çıkmazını iki yüz yıldır yaşayan bir toplumun, ulus-devlet halini alma sürecinde Batı'yla sorunlu ilişkiler devam eder. Avrupa medeniyeti, teknolojiye sahip ama "kültür" fakiri bir toplumdur. Bu elbette Türkler için karşı bir okumayı çağrıştırır; engin bir kültür, manevi zenginlik ancak maddi "ilerleme"den yoksunluk ki bu bir eksiklik olarak görülmez zaten. Avrupalılar şöyle tarif edilir:

Bizim gibi medeniyet görmemiş, vahşi insanlardır. Mesela birbirlerini öldürürler. Kanatla havada uçarlar. Batık gibi suda yüzerler...Sulu alev yutup deliye dönerler. Ceplerinde toparlak bir alet vardır. Güneşin batıp doğacağını buna bakıp bilirler. Hasılı binbir fenalığa kadir, şerlerinden korunması gereken yaman insanlardır (02.01.1937).

26
Hapishane.

Burada, derinlerde ilerleyen, Rousseaucu bir modernizm eleştirisi ve nostalji çağrısından söz edilebilir. Teknolojik ilerleme ve araçsal akıl, insanı "şeyleştiren", manevi değerleri körelten, bireyi yalnızlaştıran tehlikeler olarak görülür. Buradaki "medeniyet" tanımı, hümanist bir evrenselcilik ve kültürde somutlaşmış insan üretimidir. Bu medeniyet yorumunu, dönem aydınlarına nüfuz etmiş Batı emperyalizmi karşıtlığına bağlamak olasıdır.

Manevi "doymuşluk" aşağıdaki örneklerde de göze çarpar:

(..)Bizde olduğu gibi garibi Tanrı aşkına barındıran, doyuran olmamış. Bir lokma ekmek, bir maşrapa kımız, bir tutam arpa için mutlaka para isterlermiş (06.01.1937).

Bu²⁶ bizde hamdolsun bilinmeyen şeylerdendir. (...)Zira medeniyeti bizimkinden başka olan ülkelerde, bizim o derece kıymet verdiği-miz hatta mukaddesattan saydığımız hürriyetin ancak adı olup kendi yoktur (11.01.1937).

Bizden gayri yerlerdeki büyüklerin ekserisi nüfuzlarını ve ihtişamlarını gözetmek ve devam ettirmek için tebaalarından uzak yaşamayı, halk ile mümkün olduğunca az temas etmeyi düstur edinmişlerdir (02.01.1937).

Burada kaba bir milliyetçilikten ziyade "kendini öteki'nden ayırma" (*differentiate*) çabası göze çarpar. Medeniyet-kültür kavramları birbirinin yerini alacak biçimde kullanılır. Bu anlamda irade/akıl perspektifindense kültür ön plandadır. Bu hem zımni bir modernizm eleştirisi, hem de yine modern içinden kendini tanımlama zaafını gösterir. Batı üstünlüğü teslim edilirken, bu başarının içinde manevi zaafı taşıyan bir başarı olduğu her defasında vurgulanır. Modernleşmek, aynı zamanda bu süreci de kabullenmek demektir. Hars-medeniyet ikiliğinin yarattığı gerilim, ve bunlar arasında tercihe zorlanma, "kültürel şizof-

27
Hükümdar kastediliyor.

reni"nin somutlandığı örnekler olarak göze çarpar. Nitekim Akboğa'nın sahte İngiliz pasaportunu almasıyla kendisine gösterilen hürmet karşısındaki sözleri, bu düşünceyi destekler:

Artık her yerde itibar görmeye başlamıştım. Zira elimdeki pasaportta İngiliz tebaası olduğum yazılı idi.(..)Anlaşılan fazilet telakkisi, dünyanın her tarafında başka başka oluyor. Ve ileri giden memleketlere benzemek istersek, bizim de bu hususiyetlere dikkat etmemiz, telakki ve kanaatlerimizi ona göre değiştirmemiz lazım gelecek (18.01.1937).

Karatumanlı Akboğa, öğretici bir tarzda yer yer gündelik sorunları ve kavramları anlatısına taşır. Elbette bu değinmeler, "şimdi"nin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çabalarıdır. İmparatorluktan ulus-devlete yeni geçmiş, idari ve kavramsal süreçlere yabancı halka, popüler bir siyaset bilimi dersi mecrası olmuştur anlatı:

(...)Köpekliği bırakıp da biraz arslanlaşmak, parslaşmak istidadını gösterenlerin kafasını koparır²⁷ (...)Onun için başlarını dik tutmaktan, gösterdikleri saygıya karşılık görmekten haz eden milletler, kendi büyüklerini yine kendi aralarından seçerler. Buna da uluslararası düzende Cumhurluk denir (06.01.1937).

Burada şüphesiz kendini Osmanlı'dan ayırma, farklılaştırma bilinci öne çıkmaktadır. Bu, belleklerde henüz taze olan hanedanlık ve halifelige alternatif bir yönetim biçimini ve yaşam tarzını belleğe yerleştirme çabasıdır. *Mete'*ye paralel bir okuma yaptığımızda, parlamentonun, doğrudan demokrasinin Türklüğün neredeyse antik dönemlerinden kalma gelenekler olarak "icad edilmeleri" bir anlamda bu bellek egzersizini, sağlam bir materyale dayandırma arzusuna işaret eder. Osmanlı yakın, Orta Asya Türklüğü ise üzerindeki şüphenin bahis konusu dahi yapılamayacağı oranda uzaktır. Diğer bir deyişle, cumhuriyetin "zaman yazımı" (*kronografi*) ve "yer yazımı" (*topografya*) (Copeaux, 1998:32), kolektif hafızanın inşasında "uzak-geçmiş"i seferber etmiştir. Bu "uzak-geçmiş", "şimdi"nin meşruiyetini ve bilişleştirilmesini sağlar. Nitekim aşağıdaki tümce de yukarıda ifade edilenleri doğrularcasına 1930'ların şeflik sistemini çağrıştırmaktadır kanımca:

Bizde hanlık babadan oğula bir miras olarak değil, yurdun en yiğidine bir hak olarak tevcih edilir (06.01.1937).

Yazarla sohbet eden, dolayısıyla “şimdi” yaşayan Akboğa'nın “geçmiş” içinden konuşturulması, bellek üzerindeki bu illüzyonun bir yöntemi olsa gerektir. Hanlık, Asya'dan gelen “Türk” imajı gibi kavramlar, anlatıyı geçmişe bağlar. Akboğa bugün yaşasa da, dünün içinden konuşur. Üstelik tarih tezinin kavramlarıyla konuşur. Yer yer hikayenin hangi zaman kesitinde geçtiğine dair kuşkular belirir. Anlatılanlara bakılırsa Akboğa, milattan önce Orta Asya'da yaşayan saf bir Türk'tür. Ancak anlatıda birden İngilizler, Japonlar, gemiler belirir. Dolayısıyla geçmiş'in otoritesine sırtını dayamış bir “şimdi” söz konusudur aslında.

Sonuç

1930'lu yılların gazetelerine şöyle bir göz atıldığında, rejimin “tarih bilgisi” ile doğrudan bir derdi olduğu dikkatlerden kaçmaz. Aslında bu “elbirliği” ile sürdürülen bir seferberliktir. Zira Kemalist elit, özellikle basın üzerinde katı bir baskı uygulayan “totaliter” bir kadro değildir. Elbette rejimin yumuşak karnı olan birçok konuda sansür vardır ancak tarih bilgisine dair seferberliğe hemen tüm gazetelerin büyük bir “coşku” ile katıldığı da gözlemlenebilir. *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Telgraf*, *Haber*, *Vakit* istisnasız tarih kongreleri ile ilgili haberlere sayfalar ayırırlar. Sürekli tarih dizileri, tarihi romanlar tefrika edilir. Öyle ki zaman zaman üç tarihi romanın aynı anda tefrika edildiği gözlemlenebilir. Orta Asya, Osmanlı Tarihi, Türklerin denizcilik hayatı, Milli Mücadele dönemi temel anlatı mecralarıdır. Yazı dizileri genellikle Osmanlı'nın “marifetleri” üzerinedir. “Osmanlı Sarayı'nda Yahudiler Saltanatı” (*Cumhuriyet* Gazetesi, 1929), “Abdülhamid'in Casusu Ruben Cevahirciyan (Hınçak Ermeni İhtilalinin İçyüzü)” (*Haber* Gazetesi, 1938) ya da “Osmanlı Tarihinin Büyük Serserileri” (*Tan* Gazetesi, 1936-37) gibi. Dönemin basılmış çoğu tarihi romanı, önceden gazetelerde tefrika edilir: *Bulgar Sadık*, *Akından Akına*, *Osmanlı Rasputini Cinci Hoca* gibi...

Bu noktada dikkatlerden kaçmayan temel unsur, kolektif belleğe malzeme aktarmanın sürekli gündemde tutulduğudur. Belli ki gündelik hayatta "tarih" önemlidir; unutmak ve hatırlamak önemlidir. Kimliklerin kırılmaya uğradığı bu "geçiş" döneminde, bellek her gün yeniden yapılandırılmakta, inşa edilmeye çabalanan kimliğin birçok mecradan "sağlaması" yapılmaktadır. Gazetelerin bu seferberlikte gösterdiği coşkunun nedeni, kitlesel kimlik kriziyle yüzleşen ve bu sorunun çözümünde kendinden "vazife" beklenen mecraların başında gelmesi olarak görülebilir. Gazete, topluma kendini "yansıtmak"la mükelleftir; gazete göz önündedir ve topluluğa kendini "hayal ettirir".

Gazetelerde tefrika edilen ve burada kısaca değindiğimiz bu iki roman dışındaki birçok eser, anlatısını Osmanlı ötekiliği, Orta Asya'daki "düşsel" Türk yaşantısı ve tarih tezinin ana ya da yan anlatı olduğu temalar üzerinden kurar. Tarihi romanlar, 1930'ların "bellek seferberliği"nin yörüngelerinden yalnızca biridir; onları önemli kılan resmi tezleri kitleselleştirebilme potansiyelleridir.

Kaynakça

- Assmann, Jan (2001). *Kültürel Bellek*. Çev., Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı.
- Aydın, Suavi (2000). "Arkeoloji ve Sosyoloji Kıskaçında Türkiye'de Antropolojinin 'Geri Kalmışlığı'." *Folklor ve Edebiyat* (22): 17-42.
- Birinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Zabıtları, Konferanslar, Münakaşalar* (1932). İstanbul: Maarif Vekaleti
- Bakhtin, Mikhail (2001). *Karnavalın Romana*. Çev., Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı.
- Bartlett, Frederic C. (1995). *Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benedetti, Mario (1995). *Edebiyat ve Devrim: Latin Amerika Üzerine Denemeler*. Çev., Nesrin Oral. İstanbul: Belge Yayınları.
- Bilgin, Nuri (1997). *Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bora, Tanıl (der.) (2001). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*. Cilt 4. İstanbul: İletişim.
- Bora, Tanıl (1998). "Milli Tarih ve Devlet Mitosu." *Birikim* 105-106: 83-92.
- Connerton, Paul (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Çev., Alaeddin Şenel. İstanbul: Ayrıntı.
- Copeaux, Etienne (1998). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1939) Türk Tarih Tezi'nden Türk İslam Sentezine*. Çev., Ali Berktaş. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Durgun, Sezgi (2006). "Homo Balkanicus, Çılgın Türkler ve Diğerleri." *Toplum ve Bilim*, (105): 245-265.

- Ersanlı, Büşra (Güz 1985- Güz 1987). "Birinci Türk Tarih Kongresi 1932: Türkçülükten Yurttaşlığa." *Toplum ve Bilim*. 31/39: 81-104.
- Ersanlı, Büşra (2003). *İktidar ve Tarih. Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezi'nin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim.
- Eyice, Semavi (1968). "Türk Tarihinin Ana Hatları." *Belleten* 12(128): 509-526.
- Homi, Bhabha K. (der.) (1990). *Nation and Narration*. London: Routledge.
- İnan, Afet (1939). "Atatürk ve Tarih Tezi." *Belleten* 3(9-12): 243-246.
- İnan, Afet (1931). *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- İkinci Türk Tarih Kongresi, 20-25 Eylül 1937, İstanbul, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler (1943). Ankara: Maarif Vekaleti
- Jusdanis, Gregory (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcad Edilişi*. Çev., Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.
- Küchler, Susanne (2001). "The Place of Memory." *The Art of Forgetting*. Adrian Forty ve Susanne Küchler (der.) içinde. New York: Berg Publications. 53-72.
- Landou, Jacob (1994). *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*. Çev., Bedrettin Aytaç. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Lukacs, George(1982). *The Historical Novel*. London: Merlin Press.
- Nora, Pierre (2006). *Hafıza Mekanları*. Çev., Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost.
- Nora, Pierre (1997). *Les Lieux de Memoire*. Paris: Gallimard.
- Oktaç, Ahmet (2000). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. İstanbul: Tümm zamanlar Yayınları.
- Renan, Ernest (1990). "What is a Nation?" *Nation and Narration*. Homi K. Bhabha (der.) içinde. London, New York: Routledge. 8-22.
- Ricoeur, Paul (1984-1988). *Time and Narrative*. Vol:I-II-III. Chicago: University of Chicago Press.
- Said, Edward (1998). *Kültür ve Emperyalizm*. Çev., Nemciye Alpay. İstanbul: Hil.
- Schudson, Michael (2000). "Dynamics of Distortion in Collective Memory." *Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past*. Daniel Schacter (der.) içinde. Cambridge, London: Harvard University Press. 346-364.
- Şen, Serdar (1996). *Cumhuriyet Kültürünün Oluşum Sürecinde Bir İdeolojik Aygıt Olarak Silahlı Kuvvetler ve Modernizm*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Talay, Birsan (2000). "Tarihçiler Tartışıyor: Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine." *Tarih ve Toplum* (198): 4-16.
- Tan, Turhan (1948). *Akından Akına*. İstanbul: Remzi.
- Türkeş, Ömer A. (2003). "Genel Bir Bakış." *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*. Mürşit Balabanlılar (der.) içinde. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Türkeş, Ömer A. (2001-2002). "Romana Yazılan Tarih." *Toplum ve Bilim* (91): 166-212.
- T.T.T Cemiyeti, *Tarih I, Tarihtenevvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar* (1932). İstanbul: Devlet Matbaası
- Yusuf Osman Bey (1933). *Mete*. İstanbul: Semih Lütfi Suhulet Kütüphanesi.
- Wertsch, James (2002). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.

Srell Yayınlar:

Cumhuriyet

Haber

Son Telgraf

Tan

Vakit